

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Vikingen - roddaren

Daggfeldt, Bertil

Fornvännen 78, 92-94

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1983_092

Ingår i: samla.raa.se

Vikingen – roddaren

Av Bertil Daggfeldt

Daggfeldt, B. 1983. Vikingen — roddaren. (The Viking — an oarsman.) *Fornvännen* 78. Stockholm.

The etymology of the word *viking* has long been discussed by philologists, yet no definitive explanation has been presented. The author suggests a possible derivation from old Swedish *vika* (turn, shift; old Norse *vikja*) meaning the shifts of oarsmen (and also the distance at sea between two shifts). "Vikings" would then be "men rowing in shifts".

Bertil Daggfeldt, Regementsgatan 7, S-831 41 Östersund, Sweden.

Ordet viking är av omstridd härledning. Under årens lopp har många skilda teorier lagts fram om ordets etymologi och ursprungsområde. Trots att forskningen kring vikingatiden inom många områden nått långt och givit oss en utökad kunskap om levnadsvillkor och samhälle för 1000 år sedan vet vi ännu inte vad ordet viking ursprungligen betyder. Tolkningen är emellertid inte oväsentlig för en underbyggd uppfattning om vem vikingen var och hur han levde.

En intressant teori lanserades av Fritz Askeberg 1944 i boken *Norden och kontinenten i gammal tid*. Askeberg hävdar att ordet är äldre än den egentliga vikingatiden men trots detta av nordiskt ursprung. Han anser det inte osannolikt att viking kommer av *vikja* (vika, avvika) och att det kan ha betytt "en som avviker", dvs. lämnar landet eller med andra ord "en som gör en resa till främmande land".

Clas Brunius tar upp samma tråd i förordet till *Nordens fransmän*, 1982 och ser vikingarna som ett slags båtflyktingar, som därtill nödda och tvungna, utstötta ur hemlandets gemenskap, gav sig ut på haven.

Det vanligaste förslaget till etymologisk tolkning av ordet viking är emellertid att det skulle vara en avledning till *vik* och betyda "sjörövare som håller till i vikarna". "Rövare

från Viken", dvs. Oslofjordens stränder och Bohuslän är en vidareutveckling av denna tolkning. Ytterligare förslag är knutna till fornsaxiska *wik*, köping, och tilltalar säkerligen dem som i omvärderingarnas tidsålder vill se vikingarna som i huvudsak fredliga handelsresande.

Även om dessa hypoteser fyller de språkvetenskapliga kraven så tillfredsställer de, med undantag för Fritz Askebergs tolkning, knappast kravet på ett rimligt orsakssammanhang. Vikingarna höll t. ex. inte till i vikarna. Deras grundgående skepp lämpade sig väl för överraskande landstigning på öppen kust och enligt historiska urkunder och sagor har *öar* av naturliga skäl varit deras stödjepunkter.

När jag på 60-talet arbetade på en artikel för *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid* stötte jag för första gången på ordet *veckosjö* (*vikusjö*, *vika*) och associerade genast till viking. Ett språkligt samband mellan dessa ord har mig veterligt inte tidigare diskuterats.

Veckosjö är ett gammalt västgermanskt och nordiskt längdmått till sjöss. Det betyder egentligen ett skifte till sjöss och motsvarar den sträcka som en omgång roddare tillryggalade innan man "växlade" vid årorna. Den konkreta längden har varierat vid olika tider och på olika ställen. I den strida Kajana älv i norra Finland var en *veckosjö* endast 3,6 km

mot strömmen. Till sjöss i södra Östersjön har man beräknat att en veckosjö i genomsnitt motsvarade 8,3 km. Det förefaller vara en rimlig sträcka att ro med ett skift roddare i en roddfarkost av vikingaskeppstyp.

Ortsnamn i skärgården påminner oss än i dag om svettiga roddares avlösning vid årorna. Av hävd bytte man vid vissa lätt definierade platser som låg med veckosjöns mellanrum. Sådana Ortsnamn från olika tider är t. ex. Ombyteshällen, Skiftesgrundet och kanske Viksten och Växlet. Eftersom exakt tidmätning inte fanns så var detta system rättvisare än en subjektiv uppskattning av roddtörnens längd.

Att de äldsta längdmåtten till sjöss hänför sig till hur långt man kom under en viss tidsrymd, under segel eller rodd, förvånar inte. Samma principiella måttstock tillämpades på land. Ett avstånd kunde t. ex. anges i dagsmarscher. I Östgöotalagen (dråpsmålsbalken, flock 11) jämföras "vika at vatne" med "rost (rast) at lande". En rast är den sträcka man kunde tillryggalägga utan att vila.

Fritz Askeberg har hållit för möjligt ett språkligt samband mellan *vika* och *viking*. Nu finns det emellertid ett sådant samband också mellan *vika* och *vecka* oavsett skillnaden mellan den långa respektive korta betoningen av den första vokalen. Det hette också att man *vek* vid årorna när man växlade roddare efter varje veckosjö. En intressant parallell är engelska *turn* som kan betyda skift och som går igen i det svenska *törn* med samma betydelse.

I stället för att med Askeberg förorda tolkningen avvikare, "en som lämnar landet" vill jag föreslå *viking* — skiftroddare, "en som viker vid rodden". Detta tolkningsförslag är enligt min mening en närliggande och intressant möjlighet som dessutom är neutral i den pågående omvärderingen av vikingarna genom att den enbart anknyter till transportsättet.

Att rodden var ett tungt och hårt arbete, som under långa perioder dominerade vikingens liv, kan man lätt föreställa sig, i synnerhet om man själv rott skeppsbåtar som t. ex. flotans valbåtar, s. k. tio-huggare. Det är därför inte osannolikt att de själva kallade sig *vikingar*, skiftroddare. Jens Rosing berättar i

Bogen om Grönland att man omkring år 1530 fann vrakgods på Island som ansågs härröra från Grönland. Bl. a. fann man en åra med runorna: "Ofta var jag trött när jag drog dig".

Ordet *viking* är äldre än vad som kallas vikingatiden, dvs. 800—1050. Redan på 800-talet är det belagt som mansnamn genom Kälvestensristningen i Östergötland. Ordet existerade i västgermanska språk före vår vikingatid. Det finns t. ex. i den fornengelska dikten *Widsith* från 700-talet som avhandlar förhållanden på 500- och 600-talen. Själva företeelsen *vikingatåg* finns också belagd i litteraturen långt före vår vikingatid. Strandhugg med roddfarkoster i bl. a. krigiskt syfte gjordes inom det västgermanska området, de brittiska öarna, nordsjökusten och i södra Östersjön, redan under folkvandringstid.

Men även vikingaskeppet är äldre än vår vikingatid. Historiska muséets utställning av fynd från Sutton Hoo, Vendel och Valsgärde visade typiska vikingaskepp från yngre folkvandringstid. Till dessa fynd kan man också föga Nydambåten påträffad i Schleswig och daterad till 350—400 e. Kr. Den har fjorton par årtullar och uttag för styråra styrbord akter. I Sutton Hoo i East Anglia fann man 1939 i en gravhög rester av ett vikingaskepp drygt 27 meter långt och med tjugo par åror. I en børs fann man guldmynt av vilka det yngsta är från tiden omkring år 620. Man har kunnat konstatera att skeppet varit reparerat och alltså inte nybyggt vid gravsättningen. Om skeppets ursprung — nordiskt eller ej — är forskarna inte eniga. Gemensamt för dessa arkeologiska skeppsfynd är att de saknar spår av mast.

Om således seden, ordet och skeppet funnits långt före vår vikingatid så bör betydelsen av ordet *viking* sökas i ett tidigt germanskt sammanhang och varför inte förknippas med rodden. Redan Tacitus (55—120 e. Kr.) konstaterade med viss förvåning att germanerna saknade segel på sina båtar. Under nordisk vikingatid seglade man förvisso även om man var hänvisad till öppen vind, läns eller slör. För kryss lämpade sig de med hjälpsegel utrustade roddfartygen dåligt. Si-bylla Haasum har övertygande påvisat detta i

sin avhandling (Haasum 1974).

Om en viking i ordets grundbetydelse är en germansk skiftroddare så är vikingatiden betydligt äldre och längre än vad man hittills ansett. Den är inte heller exklusivt nordisk. Den *nordiska* vikingatiden är emellertid höjdpunkten och samtidigt slutet på en fascinerande period.

Skeppsbyggnadstekniken och organisationen ombord för att kontinuerligt driva dessa roddfarkoster fram över vida öppna hav, mot strömmen i de ryska floderna eller tidvattnet i Engelska kanalen var nödvändiga förutsättningar för den samfärdsel, som tillät de nordiska vikingarna att kolonisera avlägsna trakter. Samtidigt hemförde vikingatågen gods

och impulser från omvärlden av stor betydelse för utvecklingen i Norden.

Nordmännens taktfasta slit vid årorna gav med tiden inte längre lön för mödan. Det sista skiftet roddare lyfte årorna och drakskeppen drogs upp på den steniga stranden. Snart var mödan glömd och med den bakgrunden till benämningen på dem som levat med den.

Referenser

- Askeberg, F. 1944. *Norden och kontinenten i gammal tid*. Uppsala.
- Bornemann, C. och Petersen, H., ed. 1970. *Bogen om Grönland*. København.
- Haasum, S. 1974. *Vikingatidens segling och navigation*. Theses and papers in Northeuropean archaeology. Stockholm.